

ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ
YEREVAN STATE UNIVERSITY

СТУДЕНЧЕСКОЕ НАУЧНОЕ ОБЩЕСТВО
STUDENT SCIENTIFIC SOCIETY

ISSN 1829-4367

СБОРНИК НАУЧНЫХ СТАТЕЙ СНО ЕГУ

COLLECTION OF SCIENTIFIC ARTICLES OF YSU SSS

1.1 (27)

Естественные и физико-математические науки

(География и геология, информатика и прикладная математика,
биология, химия, фармацевтика, физика и радиофизика)

Natural and Physical-Mathematical Sciences

(Geography and Geology, Informatics and Applied Mathematics,
Biology, Chemistry, Pharmacy, Physics and Radiophysics)

ЕРЕВАН - YEREVAN
ИЗДАТЕЛЬСТВО ЕГУ - YSU PRESS
2019

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ
ԸՆԿԵՐՈՒԹՅՈՒՆ

ISSN 1829-4367

ԵՊՀ ՈՒԳԸ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

1.1 (27)

Բնական և ֆիզիկամաթեմատիկական գիտություններ

(աշխարհագրություն և երկրաբանություն, ինֆորմատիկա և կիրառական
մաթեմատիկա, կենսաբանություն, քիմիա, ֆարմացիա, ֆիզիկա և ռադիոֆիզիկա)

ԵՐԵՎԱՆ
ԵՊՀ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ
2019

Հրատարակվում է ԵՊՀ գիտական խորհրդի որոշմամբ
Издаётся по решению Ученого совета ЕГУ
Published by the resolution of the Academic Council of YSU

Խմբագրական խորհուրդ՝

ա.գ.դ., պրոֆ. Թ. Վարդանյան
կ.գ.դ., պրոֆ. Լ. Նավասարդյան
ֆ.մ.գ.դ., պրոֆ. Ռ. Ալավերդյան
ֆ.բ.գ.դ., դոց. Ա. Բալաբեկյան
ֆ.մ.գ.դ., դոց. Ե. Մամասախլիսով
ֆ.մ.գ.դ., դոց. Տ. Հակոբյան
ա.գ.թ., դոց. Ս. Սուվարյան
ա.գ.թ., դոց. Գ. Ալեքսանյան
Ե.գ.թ., դոց. Մ. Գրիգորյան
կ.գ.թ., դոց. Հ. Փանոսյան
տ.գ.թ., դոց. Հ. Հարոյան
ֆ.մ.գ.թ., դոց. Ս. Մխիթարյան
ք.գ.թ., դոց. Ի. Ալեքսանյան
ք.գ.թ., դոց. Ա. Մարտիրոսյան
ֆ.մ.գ.թ., ասիստ. Ա. Մանասեյան
ֆ.մ.գ.թ., ասիստ. Ա. Վարդանյան
ֆ.մ.գ.թ. Մ. Ալեքսանյան
ֆ.մ.գ.թ. Տ. Աբրահամյան

Редакционная коллегия:

д.г.н., проф. Т. Ваданян
д.б.н., проф. Л. Навасардян
д.ф.м.н., проф. Р. Алавердян
д.ф.м.н., доц. А. Балабекян
д.ф.м.н., доц. Е. Мамасакхлисов
д.ф.м.н., доц. Т. Акобян
к.г.н., доц. С. Суварян
к.г.н., доц. Г. Алексанян
к.г.н., доц. М. Григорян
к.б.н., доц. О. Паносян
к.т.н., доц. О. Ароян
к.ф.м.н., доц. С. Мхитарян
к.х.н., доц. И. Алексанян
к.х.н., доц. А. Мартирян
к.ф.м.н., ассист. А. Манаселян
к.ф.м.н., ассист. А. Ваданян
к.ф.м.н. М. Алексанян
к.ф.м.н. Т. Абрамян

Editorial Board

DSc, Prof. T. Vardanyan
DSc, Prof. L. Navasardyan
DSc, Prof. R. Alaverdyan
DSc, Associate Prof. A. Balabekyan
DSc, Associate Prof. Y. Mamasakhlishov
DSc, Associate Prof. T. Hakobyan
PhD, Associate Prof. S. Suvaryan
PhD, Associate Prof. G. Aleksanyan
PhD, Associate Prof. M. Grigoryan
PhD, Associate Prof. H. Panosyan
PhD, Associate Prof. H. Haroyan
PhD, Associate Prof. S. Mkhitaryan
PhD, Associate Prof. I. Aleksanyan
PhD, Associate Prof. A. Martiryan
PhD, Assistant Prof. A. Manaselyan
PhD, Assistant Prof. A. Vardanyan
PhD M. Aleksanyan
PhD T. Abrahamyan

Հրատարակիչ՝ ԵՊՀ հրատարակչություն
Հասցե՝ ՀՀ, ք. Երևան, Ալ. Մանուկյան 1, (+374 10) 55 55 70, publishing@ysu.am

Հրատարակության նախապատրաստող ստորաբաժանում՝ ԵՊՀ ՈՒԳԸ
Հասցե՝ ՀՀ, ք. Երևան, Ալ. Մանուկյան 1, (+374 60) 71 01 94,
Էլ. փոստ՝ sss@ysu.am
ԵՊՀ ՈՒԳԸ հրատարակումների կայք՝ www.ssspub.y-su.am.

Պոտոսյան Վահան

ԵՊՀ, Աշխարհագրության և երկրաբանության ֆակուլտետ, ասպիրանտ
 Գիտական ղեկավար՝ ա.գ.թ., դոց. Ա. Պոտոսյան
 Էլ. փոստ՝ v.potosyan@ysu.am

**ՀՀ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ԵՎ ԲԱՐՁՐ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ՏԱՐԱԲՆԱԿԵՑՄԱՆ
 ԲՆՈՐՈՇ ԳԾԵՐԸ ԵՎ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ**

Հայաստանի Հանրապետության սոցիալ-տնտեսական զարգացման ռազմավարական խնդիրների շարքում առաջնահերթ նշանակություն ունի լեռնային և բարձր լեռնային տարածքների առաջանցիկ զարգացումն ու այդ տարածքների դերի բարձրացումը հանրապետության ՀՆԱ-ի ձևավորման գործում: Բազմաթիվ այլ գործոնների թվում հանրապետության լեռնային և բարձր լեռնային տարածքների սոցիալ-տնտեսական զարգացումը պայմանավորված է նաև համանման տարածքների տարաբնակեցման ներկայիս իրավիճակից, տեղի ունեցող գործընթացներից, ինչպես նաև տարաբնակեցումը բնութագրող կարևորագույն այնպիսի տարրերից, ինչպիսիք են բնակչության ու բնակավայրերի տեղաբաշխման բնույթը, բնակեցվածությունը, բնակավայրերի մարդաքանակն ու տարածքային (տարածաշրջանային) տարբերություններն ու առանձնահատկությունները:

Եթե հանրապետության լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում բնակավայրերի թիվը գրեթե հավասար է [1], ապա բնակչության թվի առումով բարձր լեռնային տարածքները լեռնայիններին գերազանցում են ավելի քան 68 հազարով: Դա, նախևառաջ, պայմանավորված է բարձր լեռնային շրջաններում (առավելապես՝ 2000-2200 մ բարձրություններում) մշտական բնակության համար պիտանի սևահողային առավել ընդարձակ տարածքների, խոտհարքների և արոտավայրերի առկայությամբ:

Մարզեր	Գյուղական				Քաղաքային		Ընդհանուր	
	Լեռնային		Բարձր լեռնային					
	ա	բ	ա	բ	ա	բ	ա	բ
Արագածոտն	25	21792	39	28436	1	6165	65	56393
Արարատ	6	2889	0	0	-	-	6	2889
Գեղարքունիք	8	11056	75	157785	5	68373	88	237214
Լոռի	30	34700	0	0	-	-	30	34700
Կոտայք	18	24452	5	3831	2	42024	25	70307
Շիրակ	46	43314	35	20623	2	23876	83	87813

Սյունիք	28	13276	10	2273	2	7348	40	22897
Վայոց ձոր	14	5916	7	2237	1	4324	22	12477
ՀՀ	175	157395	171	215185	13	152110	359	524690

Աղյուսակ 1. ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում բնակչության և բնակավայրերի բաշխվածությունն ըստ մարզերի (2017 թ.), ա/ բնակավայրերի թիվը, բ/ բնակչության թիվը

Արմավիրից և Տավուշից բացի լեռնային և բարձր լեռնային բնակավայրեր կան ՀՀ մնացած բոլոր մարզերում: Արարատի և Լոռու մարզերում չկան բարձր լեռնային, իսկ մնացած վեց մարզերն ունեն ինչպես լեռնային, այնպես էլ բարձր լեռնային բնակավայրեր:

2017 թ. դրությամբ ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային բնակավայրերի բնակչության 45.2 %-ը բաժին էր ընկնում Գեղարքունիքի մարզին: Այստեղ են գտնվում ՀՀ նմանատիպ տարածքների 13 քաղաքից 5-ը (38 %): Դրանց բաժին է ընկնում ՀՀ այդպիսի տարածքների քաղաքային բնակչության 44.9 %-ը: Մարզը հանրապետության լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում ամենախտաբնակներից է ինչպես ընդհանուր տարածքի, այնպես էլ գյուղատնտեսական հողատարածքների հաշվով (Աղյուսակ 2): Դա պայմանավորված է մարզի՝ Սևանի մերձլճային հարթություններում գյուղատնտեսության զարգացման համար առավել բարենպաստ պայմանների առկայությամբ և խոշոր գյուղերի ձևավորմամբ, ինչպես նաև տարածաշրջանում ավանդաբար նկատվող բնակչության բարձր բնական աճով:

Սովորաբար լեռնային երկրներում բնակեցված տարածքը ներառում է գյուղական բնակավայրերի բուն տարածքը, վարելահողերը, բազմամյա տնկարկները և բնակավայրերին անմիջապես հարող տնտեսական այլ հողատեսքերը: Բնակեցված տարածքից դուրս են մնում անտառային զանգվածները, սեզոնային արոտները, լեռնային խոտհարքերը, ինչպես նաև չօգտագործվող հողերը [3, 4]: Այս իմաստով լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում բնակչության խտության հաշվարկն ըստ վարելահողերի կարող է ավելի իրական արտահայտել այդպիսի տարածքների բնակեցվածության պատկերը [3]: Գեղարքունիքի մարզի լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում գյուղական բնակչության խտությունն ըստ վարելահողերի կազմում է ավելի քան 246, իսկ գյուղատնտեսական հողատարածքների հաշվով՝ 67 մարդ/կմ²:

Շիրակում նմանատիպ բնակավայրեր կան մարզի բոլոր տարածաշրջաններում, սակայն դրանց մոտ 78 %-ը գտնվում են Ամասիայի, Աշոցքի և Արթիկի տարածաշրջաններում: Ընդ որում, առաջին երկու տարածաշրջաններում այդպիսին են բոլոր 47 գյուղերը: Մարզի նշված տարածքներում բնակչության խտության բոլոր կարգի ցուցանիշները փոքր են ՀՀ այդպիսի տարածքների համապատասխան միջին ցուցանիշներից (Աղյուսակ 2), ինչը խոսում է Շիրակի լեռնային և բարձր լեռնային տարածքների համեմատաբար թույլ բնակեցվածության մասին: Ասվածն առավել-

լապես վերաբերում է Աշոցքի և Ամասիայի տարածաշրջաններին, որտեղ բնակավայրերի մեծ մասն ունեն փոքր մարդաքանակ:

Արագածոտնի մարզում լեռնային և բարձր լեռնային բնակավայրերը տեղաբաշխված են հիմնականում Արագածի, Ապարանի և Թալինի տարածաշրջաններում: Արագածի և Ապարանի տարածաշրջանների բոլոր գյուղերը և Ապարան քաղաքն ունեն այդպիսի կարգավիճակ: Մարզի նշված տարածքներում բնակչության խտության ցուցանիշներն ընդհանուր տարածքի և գյուղատնտեսական հողատարածքների հաշվով 2-3 կետով գերազանցում են ՀՀ միջին ցուցանիշներին, իսկ գյուղական բնակչության խտությունն ըստ գյուղատնտեսական հողատարածքների և վարելահողերի կազմում է համապատասխանաբար 59 և 177 մարդ/կմ²:

Կոտայքի մարզը երրորդն է ՀՀ-ում այդպիսի տարածքներում բնակչության քանակով, քանի որ այստեղ է գտնվում բնակչության թվով ամենամեծ քաղաքային բնակավայրը՝ Հրազդանը: Մարզի լեռնային և բարձր լեռնային տարածքների գյուղական բնակչությունը և բնակավայրերը հիմնականում գտնվում են Հրազդանի և Կոտայքի տարածաշրջաններում: Մարզի նշված տարածքների բնակչության բոլոր կարգի ցուցանիշները (բացառությամբ վարելահողերի հաշվով գյուղական բնակչության խտության) գերազանցում են ՀՀ նմանատիպ տարածքների միջին ցուցանիշներին (Աղյուսակ 2):

Լոռու մարզի լեռնային բնակավայրերի կեսից ավելին (16-ը) գտնվում են Սպիտակի, մնացածը՝ Գուգարքի և Տաշիրի տարածաշրջաններում: Սպիտակի տարածաշրջանում է կենտրոնացված մարզի լեռնային բնակավայրերի բնակչության շուրջ 68 %-ը: Մարզի լեռնային տարածքները ՀՀ-ում առանձնանում են վարելահողերի հաշվով գյուղական բնակչության ամենամեծ խտությամբ (312 մարդ/կմ²):

Հանրապետության լեռնային և բարձր լեռնային տարածքների բնակավայրերի ընդհանուր թվի 11 և բնակչության 4.4 %-ը բաժին է ընկնում Սյունիքին: Այստեղ գյուղական բնակավայրերի 66 և բնակչության ավելի քան 78 %-ը կենտրոնացած է Սիսիանի տարածաշրջանում: Մարզի նշված տարածքները բնակչության խտության բոլոր կարգի ցուցանիշներով ՀՀ-ում զբաղեցնում են վերջին տեղերից մեկը, ինչը վկայում է մարզի այդպիսի տարածքների թույլ բնակեցվածության մասին (Աղյուսակ 2):

Վայոց ձորում նման կարգավիճակ ունեն 20 գյուղ և Ջերմուկ քաղաքը, որոնց միասին բաժին է ընկնում ՀՀ այդպիսի տարածքների բնակչության ընդամենը 2.4 %-ը: Մարզում այդ կարգի բնակավայրերը հավասարաչափ բաշխված են Վայքի և Եղեգնաձորի տարածաշրջաններում, իսկ բնակչության խտության բոլոր կարգի ցուցանիշները մի քանի անգամ (բացառությամբ վարելահողերի հաշվով գյուղական բնակչության խտության ցուցանիշի) փոքր են ՀՀ միջին ցուցանիշներից (Աղյուսակ 2):

Հանրապետության նմանատիպ տարածքների բնակչության ընդամենը 0.6 %-ն է բաժին ընկնում Արարատի մարզի լեռնային 6 գյուղի: Այստեղ ևս բնակչության խտության ցուցանիշները բարձր չեն և բավական մոտ են Սյունիքի և Վայոց ձորի

համապատասխան ցուցանիշներին (Աղյուսակ 2):

Բացի բնակչության խտությունից, հանրապետության լեռնային և բարձր լեռնային տարածքների բնակեցվածության աստիճանը և տարաբնակեցումը բնութագրող կարևոր ցուցանիշներից է նաև գյուղական բնակավայրերի խտությունը կամ մեկ բնակավայրին բաժին ընկնող տարածքի չափը: ՀՀ նշված տարածքներում գյուղական բնակավայրերի միջին խտությունն ընդհանուր տարածքի հաշվով կազմում է 3 գյուղ 100 կմ²-ում (գրեթե հավասար է ՀՀ միջին ցուցանիշին), իսկ գյուղատնտեսական հողատարածքների հաշվով՝ 3.6: Վերջինս ՀՀ համապատասխան միջին ցուցանիշից փոքր է 1.8 անգամ: Դա բացատրվում է ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում գյուղատնտեսական հողատարածքների համեմատաբար բարձր տեսակարար կշռով (մասնավորապես՝ արոտավայրերի և խոտհարքերի): ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում գյուղական բնակավայրերի խտությունն ընդհանուր տարածքի և գյուղատնտեսական հողատարածքների հաշվով առավել մեծ է Արագածոտնի և Շիրակի, փոքր՝ Վայոց ձորի, Սյունիքի և Արարատի մարզերում (Աղյուսակ 3):

Մարզեր	Գյուղական բնակավայրերի խտությունը (բնակավայր/100կմ ²)		
	Ընդհանուր տարածքի հաշվով	Գյուղատնտեսական հողատարածքների հաշվով	Վարելահողերի հաշվով
Արագածոտն	5.2	6.8	2.7
Արարատ	2.2	2.4	31.4
Գեղարքունիք	2.4	2.8	12.1
Լոռի	3.0	4.3	27.1
Կոտայք	2.3	2.8	18.9
Շիրակ	4.5	5.0	18.7
Սյունիք	2.0	2.6	19.2
Վայոց ձոր	1.8	2.2	28.7
ՀՀ	3.0	3.6	18.0

Աղյուսակ 3. ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում գյուղական բնակավայրերի խտությունը

Մարզերը	Վարչական տարածքի մակերեսը (կմ ²)		Գյուղատնտեսական հողատարածքների մակերեսը (կմ ²)	Վարելահողերի և բազմամյա տնկարկների մակերեսը (կմ ²)	Արոտավայրերի և խոտհարքերի (կմ ²) մակերեսը	Բնակչության խտությունը (մարդ/կմ ²)		Գյուղական բնակչության խտությունը (մարդ/կմ ²)	
	Գյուղական	Քաղաքային				Ընդհանուր տարածքի հաշվով	Գյուղատնտեսական հողատարածքների հաշվով	Վարելահողերի հաշվով	Գյուղատնտեսական հողատարածքների հաշվով
Արագածոտնի	1219.8	28.2	850.7	283.8	566.9	45.0	66.0	177.0	59.0
Արարատ	268.1	0	219.6	19.3	200.3	11.0	13.0	146.0	13.0
Գեղարքունիք	3428.5	384.4	2533.9	685.7	1848.2	62.0	94.0	246.0	67.0
Լոռի	997.4	0	620.0	111.1	508.9	35.0	56.0	312.0	56.0
Կոտայք	979.4	168.9	704.7	123.1	581.6	61.0	100.0	230.0	40.0
Շիրակ	1801.7	78.5	1510.3	432.4	1077.9	47.0	58.0	148.0	42.0
Սյունիք	1864.4	62.0	1047.2	198.9	848.3	12.0	22.0	78.0	15.0
Վայոց ձոր	1166.7	13.7	698.5	75.9	622.6	11.0	18.0	107.0	12.0
ՀՀ	11726.3	735.7	8184.9	1930.3	6254.7	42.0	64.0	193.0	46.0

Աղյուսակ 2. ՀՀ մարզերի լեռնային և բարձր լեռնային բնակավայրերի հողային ֆոնդի կառուցվածքը և բնակչության խտությունը (2017 թ.)

Ցանկացած տարածաշրջանի տարաբնակեցման համակարգի բնութագրման կարևոր տարրերից է գյուղական բնակավայրերի մարդաշատությունը, որն օբյեկտիվորեն արտացոլում է մի շարք գործոնների գումարային ազդեցությունը գյուղական տարածքների ու բնակավայրերի զարգացման գործում [6]:

«« լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում կան գյուղեր, որոնց բնակչության թիվը չի անցնում մեկ տասնյակը, և գյուղեր, որոնք ոչ միայն այդպիսի տարածքների, այլև «« մասշտաբով պատկանում են գերխոշորների թվին: «« նշված տարածքներում գյուղական բնակավայրերի մարդաքանակը միջինում կազմում է 1077 մարդ, որը 2017 թ. «« միջին ցուցանիշից (1355) պակաս է 278-ով: Սակայն ըստ մարզերի՝ այդ ցուցանիշն ունի զգալիորեն մեծ տարբերություններ (Աղյուսակ 4):

«« լեռնային և բարձր լեռնային տարածքների գյուղերի ընդհանուր թվաքանակում առավել մեծ բաժին ունեն փոքր (201-500 մարդ) և միջին (501-1000 մարդ) մեծությամբ գյուղերը: Դրանց բաժին է ընկնում այդպիսի գյուղերի 48.5 և բնակչության թվի 21.9 %-ը: ««-ում 201-1000 բնակիչ ունեցող գյուղերը կազմում են ընդհանուր թվաքանակի 36.3 %-ը և դրանց բաժին է ընկնում «« գյուղական բնակչության ընդամենը 14.5 %-ը [6]: Դա նշանակում է, որ ««-ի համեմատությամբ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքների տարաբնակեցման համակարգում փոքր ու միջին մեծության գյուղերն ավելի մեծ դեր ունեն:

«« տարաբնակեցման համակարգում թվաքանակով (312 գյուղ) և բնակչության մասնաբաժնով (45 %) առանձնահատուկ տեղ ունեն 1001-3000 բնակիչ ունեցող գյուղերը [6], իսկ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում այդպիսի գյուղերի թվի մասնաբաժինը «« համապատասխան ցուցանիշից (33 %) պակաս է 8.7, բնակչության մասնաբաժինը՝ 7.5 %-ով (Աղյուսակ 4): Հարկ է նկատել, որ ««-ում առանցքային դերակատարություն ունեցող բնակավայրերի՝ այս խմբի նմանատիպ տարածքներում գյուղերի թվի և բնակչության քանակի տոկոսային համեմատաբար ցածր ցուցանիշները պետք համարել լուրջ խնդիր, քանի որ գյուղերի այդ խումբն ինչպես ժողովրդագրական, այնպես էլ սոցիալ-տնտեսական զարգացման տեսանկյունից ունի ավելի մեծ ներուժ՝ կայուն տեղ զբաղեցնելով «« գյուղական տարածքների և տարաբնակեցման համակարգում:

Գյուղերի խմբերն ըստ մարդաքանակի (մարդ)	Գյուղերի թիվը	Գյուղերի թվի մասնաբաժինն ընդհանուրից (%)	Բնակչության բաշխումն ըստ բնակավայրերի խմբերի (%)	Գյուղերի միջին մարդաքանակը խմբում (մարդ)
Մինչև 50	16	4.6	0.1	26
51-100	10	2.9	0.2	71
101-200	38	11.0	1.5	145

201-500	96	27.7	8.5	331
501-1000	72	20.8	13.4	695
1001-2000	59	17.1	21.2	1337
2001-3000	25	7.2	16.3	2425
3001-5000	20	5.8	20.9	3886
5000-ից ավելի	10	2.9	17.9	6687
Ընդամենը	346	100.0	100.0	1077

Աղյուսակ 4. ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում գյուղական բնակավայրերի և բնակչության թվի բաշխումն ըստ գյուղերի մարդաքանակի (2017 թ.)

Թեև նշված տարածքներում խոշոր և գերխոշոր գյուղերի տեսակարար կշիռը գյուղերի ընդհանուր թվաքանակում հանրապետության համապատասխան ցուցանիշից (11.2 %) պակաս է 2.5 %-ով, սակայն բնակչության մասնաբաժնի տեսակետից այդ ցուցանիշները գրեթե հավասար են (39.3 և 38.8 %): Վերջինս բացատրվում է հատկապես Գեղարքունիքի մարզի լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում խոշոր և գերխոշոր գյուղերի կենտրոնացվածությամբ:

Հանրապետության լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում գյուղերի ընդհանուր քանակում մեծ թիվ (160 գյուղ, 46 %) են կազմում մինչև 500 բնակիչ ունեցող գյուղերը և դրանց բաժին է ընկնում նշված շրջանների գյուղական բնակչության ընդամենը 10.3 %-ը: Հարկ է նաև նկատել, որ այդպիսի գյուղերը ՀՀ-ում 2015 թ. դրությամբ կազմել են մշտական բնակչություն ունեցող գյուղերի ընդհանուր թվի 34.8 %-ը, որոնց բաժին էր ընկնում ՀՀ գյուղական բնակչության ընդհանուր թվի 5.6 %-ը [6]: Բացի այդ, հանրապետության լեռնային և բարձր լեռնային գյուղական բնակավայրերի մեջ թվաքանակով ամենաշատը (96 գյուղ, 27.7 %) փոքր (201-500 բնակիչ) գյուղերն են, սակայն դրանց բաժին է ընկնում նշված տարածքների գյուղական բնակչության ընդամենը 8.5 %-ը (լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում են գտնվում 201-500 բնակիչ ունեցող ՀՀ գյուղերի ավելի քան 57 %-ը):

ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում առանձնակի կարևորություն և նշանակություն ունեն մինչև 200 բնակիչ ունեցող գյուղերը: ՀՀ-ում այդպիսիք կազմում են գյուղերի ընդհանուր թվի 16.6 %-ը (151 գյուղ) և դրանց բաժին է ընկնում ՀՀ գյուղական բնակչության 1.3 %-ը [6], իսկ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում այդ ցուցանիշները կազմում են համապատասխանաբար 18.5 և 1.8 %: Գյուղական բնակավայրերի այս խմբի մեջ ժողովրդագրական, սոցիալ-տնտեսական և հեռանկարային զարգացման առումով առավել խոցելի համարվող մինչև 50 բնակիչ ունեցող ՀՀ 26 գյուղերից 16-ը (61.5 %) գտնվում են լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում՝ հիմնականում Շիրակի ու Սյունիքի մարզերում (Աղյուսակ 5):

Հանրապետության լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում գյուղական

բնակավայրերի թվի բաշխվածությունն ըստ մարդաքանակի առանձնանում է տարածքային (տարածաշրջանային) նկատելի տարբերություններով, որի մասին հանգամանալից պատկերացում են տալիս թիվ 5 աղյուսակում բերված տվյալները:

Բերված վերլուծության արդյունքների ամփոփումն ու ընդհանրացումը թույլ է տալիս եզրակացնել՝

1) ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում տարաբնակեցման տարրերից բնակչության և բնակավայրերի տեղաբաշխումն առանձնանում է տարածքային (տարածաշրջանային) խիստ անհամամասնությամբ,

2) ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներն առանձնանում են նաև բնակեցվածության (բնակչության և բնակավայրերի խտության) զգալիորեն մեծ տարբերություններով: Բնակչության խտությունը համեմատաբար բարձր է Գեղարքունիքի, Կոտայքի, Արագածոտնի և Շիրակի մարզերում: Գյուղական բնակչության խտության առավել բարձր ցուցանիշներ ունեն Գեղարքունիքի, Լոռու, Կոտայքի, և Արագածոտնի, ցածր՝ Սյունիքի, Վայոց ձորի, Արարատի և Շիրակի մարզերը,

3) ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում գյուղական բնակավայրերի մարդաքանակի խիստ մեծ տարբերությունների հետևանքով առկա է գերակշռող մարդաքանակի գյուղական բնակչության բաշխվածության բևեռացում,

4) բացառությամբ Գեղարքունիքի, Լոռու և Կոտայքի մարզերի, որոնք գյուղերի միջին մարդաքանակով գերազանցում են լեռնային և բարձր լեռնային տարածքների միջին ցուցանիշին, մնացած մարզերում այդ ցուցանիշը նկատելիորեն փոքր է,

ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում գյուղական բնակավայրերի բաշխվածությունն ըստ մարդաքանակի ունի տարածաշրջանային մեծ տարբերություններ: 201-1000 բնակիչ ունեցող գյուղեր կան բոլոր մարզերում, առավել մեծ թվով՝ Արագածոտնում, Շիրակում և Գեղարքունիքում: Մինչև 200 բնակիչ ունեցող գյուղերի խմբում առավել մեծ բաժին ունեն Շիրակի և Սյունիքի մարզերը: Խոշոր և գերխոշոր գյուղերի ավելի քան 73 %-ը գտնվում է Գեղարքունիքի լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում, իսկ 1001-3000 բնակիչ ունեցող գյուղերի խմբում առավել մեծ բաժին ունեն Գեղարքունիքի, Շիրակի, Արագածոտնի և Լոռու մարզերը: Սյունիքի, Վայոց ձորի և Արարատի մարզերի նմանատիպ տարածքներում չկա 2000-ից ավելի բնակիչ ունեցող ոչ մի գյուղ:

ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում տարաբնակեցումը բնութագրող տարրերի տարածքային տարբերությունների և առանձնահատկությունների վերլուծության արդյունքները կարող են օգտագործվել նշված տարածքների սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրերի, տարածաշրջանային քաղաքականության, տարաբնակեցման հիմնախնդիրների, առանձին մարզերի և տարածաշրջանների սոցիալ-տնտեսական զարգացման ծրագրերի կազմման աշխատանքներում:

Մարզերը	Գյուղական բնակչության բաշխումն ըստ մարդաքանակի խմբերի (մարդ)																		Ընդհանուր բնակչության թիվը	Գյուղերի միջին մարդաքանակը
	Մինչև 50		51-100		101-200		201-500		501-1000		1001-2000		2001-3000		3001-5000		5000-ից ավելի			
	ա	բ	ա	բ	ա	բ	ա	բ	ա	բ	ա	բ	ա	բ	ա	բ	ա	բ		
Արագածոտն	1	9	2	163	3	412	16	5474	27	18236	10	12488	4	9499	1	3947	-	-	50228	785
Արարատ	-	-	-	-	-	-	4	880	1	679	1	1330	-	-	-	-	-	-	2889	481
Գեղարքունիք	-	-	1	81	7	1060	17	5899	15	9484	13	16486	8	19985	12	48976	10	66870	168841	2034
Լոռի	1	36	-	-	5	694	6	2184	2	1882	10	13758	4	8811	2	7335	-	-	34700	1157
Կոտայք	-	-	-	-	2	272	6	2186	3	1924	7	9046	4	10578	1	4277	-	-	28283	1230
Շիրակ	6	109	3	195	11	1547	25	7964	13	9389	14	19794	5	11744	4	13195	-	-	63937	789
Սյունիք	6	184	3	211	7	955	13	4605	5	3585	4	6009	-	-	-	-	-	-	15549	409
Վայոց ձոր	2	77	1	65	3	581	9	2589	6	4841	-	-	-	-	-	-	-	-	8153	388
ՀՀ	16	415	10	715	38	5521	96	31781	72	50020	59	78911	25	60617	20	77730	10	66870	372580	1077

Աղյուսակ 5. ՀՀ մարզերի լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում գյուղական բնակավայրերի և բնակչության թվի բաշխվածությունն ըստ գյուղերի մարդաքանակի (2017 թ.)

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

- [1] ՀՀ կառավարության որոշումը բնակավայրերն ըստ բարձունքային նիշերի դասակարգելու մասին, Երևան, 1998, նոյեմբերի 27, N 756:
- [2] Հայաստանի Հանրապետության մարզերը և Երևան քաղաքը թվերով 2017, URL: <http://www.armstat.am/am/?nid=82&id=1975> (Հղումը կատարվել է՝ 16.03.2018):
- [3] **Ավագյան Գ. Ե.**, Հայկական ՍՍՀ բնակչությունը, Երևան, 1975:
- [4] **Джаошвили В. Ш.**, Некоторые вопросы территориального размещения населения горных стран (на примере Грузинской ССР), сб. «География населения и населенных пунктов СССР», изд. «Наука», Ленинград, 1967.
- [5] ՀՀ համայնքների (բնակավայրերի) վարչական տարածքների և հողային ֆոնդի վերաբերյալ Կադաստրի պետական կոմիտեի տվյալներ, 2017:
- [6] **Պոտոսյան Ա.**, Հայաստանի Հանրապետության գյուղական բնակչությունը և բնակավայրերը, Երևան, 2017:

Պոտոսյան Վահան

ՀՀ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ԵՎ ԲԱՐՁՐ ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՏԱՐԱԾՔՆԵՐԻ ՏԱՐԱԲՆԱԿԵՑՄԱՆ ԲՆՈՐՈՇ ԳԾԵՐԸ ԵՎ ՏԱՐԱԾԱՇՐՋԱՆԱՅԻՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Բանալի բառեր՝ տարաբնակեցում, լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներ, բնակչության և բնակավայրերի խտություն, բնակեցվածություն, բնակավայրերի մարդաքանակ, տարածաշրջանային առանձնահատկություններ:

Հոդվածում վիճակագրական տվյալների վերլուծության, ամփոփման և ընդհանրացման հիման վրա տրվել է ՀՀ լեռնային և բարձր լեռնային տարածքներում բնակչության ու բնակավայրերի տեղաբաշխման, գյուղական բնակչության՝ ըստ բնակավայրերի մարդաքանակի բաշխվածության տարածաշրջանային առանձնահատկությունների ու հիմնախնդիրների:

Потосян Ваган

ХАРАКТЕРИСТИКИ И РЕГИОНАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАССЕЛЕНИЯ ГОРНЫХ И ВЫСОКОГОРНЫХ РАЙОНОВ РА

Ключевые слова: расселение, горные и высокогорные территории, плотность населения и поселений, заселенность, людность поселений, региональные особенности.

В статье на основе анализа и обобщений статистических данных представлены региональные особенности и проблемы размещения населения и поселений в горных

и высокогорных районах РА, а также рассмотрены вопросы распределения сельского населения согласно региональным особенностям людности поселений.

Potosyan Vahan

FEATURES AND REGIONAL PECULIARITIES OF SETTLEMENTS OF RA MOUNTAINOUS AND HIGH MOUNTAINOUS AREAS

Key words: settlement, mountainous and high mountainous settlements, density of population and settlements, settledness, settlements population number, regional features.

Based on the analysis, summary and generalization of statistical data, the article discusses features and issues of population and settlement distribution in the RA mountainous and high mountainous territories, as well as distribution of rural population according to the regional peculiarities of settlements.